

*Тачәддин ГУЛИЈЕВ,
тарих елмләри памизәди,
досент*

АЗӘРБАЈЧАН ҺӘМКАРЛАР ИТТИФАГЫ КИТАБХАНАЛАРЫ 1970—1980-чи ИЛЛӘРДӘ

Г мәгалә

XX јүзиллијин 70—80-чи илләриндә һакимијәттә олан гүввәләр совет империјасынын мөвчуд гурулушуну горујуб сахламаг үчүн бир сыра тәдбирләр көрүр, бир чох игтисади ислаһатлар һәјата кечирир, инзибати-амирлик үсул-идарәсини даһа чох мөһкәмләндирирдиләр.

Белә бир дөврдә республика һөкүмәти өлкәдәки шәраитдән истифадә едиб, Азәрбајчан Республикасында идарәчилик системини күчләндирмәк, онун нүфузуну галдырмаг, сәнајени, кәнд тәсәррүфатыны, елми, маарифи вә мәдәнијјәти инкишаф етдирмәк саһәсиндә чох мүнһүм ишләр көрмәјә башлады.

70—80-чи илләрдә Азәрбајчан халгы игтисадијјатын инкишафында мүәјјән наилијјәтләр газанмыш, өлкәдә габагчыл мөвгә тутмушду. Ичтимаи истеһсал динамик артмыш, өлкәнин халг тәсәррүфаты комплексиндә республиканын пажы хејли чохалмыш, зәһмәткешләрин рифаһы жүксәлмиш, ичтимаи-сијаси вә мә'нәви һәјатын бүтүн истигамәтләриндә даһа чох ирәлиләјишләр әлдә едилмишди.

О вахтлар Азәрбајчанда социал-игтисади саһәдә наилијјәтләрин әлдә едилмәсиндә республика һәмкарлар иттифагынын да бөјүк хидмәтләри олмушдур.

Азәрбајчан һәмкарлар Иттифагы кениш әмәкчи күтләләри сәфәрбәрлијә алмагда фәал иштирак етмиш, өз фәалијјәтинин ән мүнһүм функцијасы олан тәсәррүфат, социал-мәдәни вәзифәләрин тәшкили вә тәкмилләшдирилмәси мәсәләләринин һәлл едилмәсиндә мүнһүм рол ојнамышдыр.

Һәмин дөврдә республиканын ичтимаи һәјатында мүнһүм рол ојнајан һәмкарлар иттифагы зәһмәткешләрин ән күтләви тәшкилаты олуб, өз сыраларында јүз минләрлә фәһлә, гуллуғчу, колхозчу кәндиләри, зијалылары бирләшдирмәклә чәмијјәтин, хүсусилә игтисадијјатын идарә олунмасына вә ичтимаи нәзарәтин тә'мин едилмәсинә хидмәт етмәјә чалышмышдыр.

Республикада һәмкарлар иттифагларынын әсас хүсусијјәтләриндән бири дә зәһмәткеш күтләләрин мәдәни-тәрбијәви вә идман тәдбирләриндә фәал иштиракыны тә'мин етмәси иди. Һәмкарлар иттифагы бу вәзифәләрин һәјата кечирилмәси, инсанларын мә'нәви һәјатынын јахшылашдырылмасы үчүн бүтүн васитәләрдән, форма вә үсуллардан кениш истифадә едирдиләр. Ән мүнһүм вәзифәләрдән бири дә өз системиндә олан мәдәни-маариф мүәссисәләриндән, о чүмләдән китабханалардан истифадә етмәк иди.

Республика һәмкарлар иттифаглары өз системиндә олан китабханалардан инсанларын мә'нәви тәрбијәсиндә, мәдәни вә пешә-ихтисас сәвијјәләринин жүксәлдилмәсиндә, игтисади биликләринин тәшкилиндә, шәхсијјәт кими формалашмасында бачарыгла истифадә едирдиләр.

Республика һәмкарлар иттифагы китабханалары өз охучулары арасында ичтимаи-сијаси, елми-тәбии вә техники әдәбијјаты, Азәрбајчанын вә дүнјанын классик вә мүасир јазычыларынын әсәрләрини, елм вә техника јениликләрини, габагчыл иш тәчрүбәләрини, информасија мәнбәји олан китаблары вә дөври мәтбуат органларыны кениш тәблиғ едирләр.

Азәрбајчанда 1970-чи илдә 2 милјон 675 миңдән чох китаб фонду олан 251 һәмкарлар иттифагы китабханасы олмушдурса¹, 1980-чи илдә китабханаларын сајы артыб 254-ә, онларын китаб фонду исә 3 милјон 120 миң нүсхәјә чатмышды. Бу китабханалардан 960 миңдән чох охучу истифадә едирди. Республика һәмкарлар иттифагларынын үмуми китабханаларындан 67 китабхана нефт вә кимја сәнајә ишчиләри һәмкарлар иттифагы системиндә фәалијјәт көстәрирди ки, бунларын фондунда 1,5 милјон нүсхә китаб вә с. сәнәдләр топланмышды.² Һәмкарлар иттифагы китабханаларынын истеһсалатын инкишафында, сәнајә саһәсиндә баш вермиш јениликләрин, ихтира вә кәшфләрин мүтәхәссисләрә чатдырылмасында јахындан көмәји дәјирди.

70—80-чи илләрдә китабхана ишинин ән мүнһүм саһәләриндән бири китаб фондунун комплекләшдирилмәси олмушдур. Китаб-

хана фондларыны дүзкүн вә планлы комплексләшдирмәк үчүн китабханачылар фондун тәркибини, охучуларын сорғу вә марағыны дәриндән өрәнир, ән башлычасы китабханаларын профилини, онларын гаршысында гојулмуш везифәләри ајдын баша дүшмәјә чалышырдылар. Хүсусилә, онлар күтләви, елми, техника китабханаларын комплексләшдирилмәсиндәки хүсусиј-јәтләри тәкрат етмирдиләр. Јә'ни һәмкарлар иттифагы китабханалары өз фондларында фәһлә, техник вә мүһәндисләр, диқәр мүтәхәссисләр, һәмкарлар иттифагы үзвләри, техника-пешә мектебләрин мүәллим вә шакирдләри, диқәр охучу даирәләри үчүн нәзәрдә тутулмуш бүтүн бөлмәләр үзрә елми, күтләви, ичтимаи-сијаси, бәди әдәбијаты топлајырдылар. Бундан өтәри китабханачылар китабхананын фәалијәт кәстәрдији әразидә јашајан вә ишләјән әһалинин тәркибини, хидмәт етдији идарә вә мүәссисәнин, тәшкилатын вә с. профилини, охучуларын тәләбатыны өрәнирдиләр.⁴

70—80-чи илләрдә совет дәвләти вә һөкүмәтинин, КП-нин мәдәнијәтә вә китабхана ишинә даир гәбул етдији гәрарларын, хүсусилә, “Зәһмәткешләрин коммунист тәрбијәсиндә вә елми-техники тәрәғгидә китабханаларын ролуну артырмағ һағғында” 8 мај 1974-чү ил гәрарынын гаршыја гојдуғу везифәләри һәјата кечирмәк үчүн күтләви китабханалар јүксәк кејфијәтли вә профили комплексләшдирмәјә чидди фикир верирдиләр. Артыг китабханачылар баша дүшүрдүләр ки, китабханаларын китаб фондларынын дүзкүн комплексләшдирилмәси әһалијә китабхана хидмәтинин јахшылашдырылмасынын вә тәкмилләшдирилмәсинин ән башлыча шәртләриндән бириди.⁵

Мәһз она кәрә дә 70—80-чи илләрдә республикада китабхана фондларынын әдәбијатла комплексләшдирилмәсинин јахшылашдырылмасы үчүн бир сыра мүһүм тәдбирләр мүәјјән едилиб һәјата кечирилмишди. Азәрбајчан Назирләр Советинин кәстәриши илә дәвләт нәшријатлары, Полиграфиа вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси китабханаларын китабларла тәһиз олунмасыны, јени чапдан чыхан әдәбијат үчүн китабханалар тәрәфиндән верилмиш сифаришләрин вахтында јеринә јетирилмәсини, китабхана серијасы китабларынын күтләви китабханаларын тәләбатыны өдәјә биләчәк тиражда бурахылмасыны кенишләндирмәјә, јени дахил олан әдәбијатын мәркәзләшдирилмиш гәјдада ишләнмәсини вә с. һәјата кечирмәјә башламышдыр.

Бу тәдбирләр республика китабхана коллектору ишчиләринин мәс'улијәтини хејли артырмыш вә минләрлә китабхана ишчиләрини әләвә ишдән азад етмишди, онларын гүввәләрини

китабын тәблиғинә вә мүталијә рәһбәрлик ишинә чәлб етмишди.

70—80-чи илләрдә ән мүһүм проблем өлкәнин мадди-техника базасыны мөһкәмләтмәк вә әһалинин рифаһыны јахшылашдырмадан ибарәт иди. Бунун үчүн исә сәнајени, кәнд тәсәррүфаты мөһсулларыны инкишаф етдирмәк, елми истәһсалата тәтбиг етмәк, елмин, техниканын јениликләриндән сәмәрәли истифадә етмәк үчүн фәһләләрин, мүһәндис-техник ишчиләрин истәһсалат бирлијини мүнтәзәм артырмағ тәләб едилди. Шүбһәсиз, бу мәсәләдә елми-техника китабханаларла јанашы күтләви китабханаларын, о чүмләдән һәмкарлар иттифагы китабханаларынын да бөјүк ролу варды. Бу китабханалар охучуларын тәләб вә сорғуларыны, хидмәт етдији истәһсалатын профилини нәзәрә аларағ өз фондуну дүзкүн, планлы вә мүнтәзәм комплексләшдирир вә охучулар китабла хидмәт ишини јахшылашдырмаға чалышырдылар.

Республикамызда халғ тәсәррүфатынын бүтүн саһәләриндә, о чүмләдән техника, нефт вә кимја сәнајеси саһәсиндә даһа јүксәк наилијәтләр газанмағ, елми-техника јениликләри истәһсалата тәтбиг етмәк, ән габагчыл иш тәчрүбәләрини јајмағ мәгсәдилә рајон вә шәһәрләрдә, хүсусилә Бақы шәһәриндә, завод вә фабрикләрдә, мәдәнијәт сарајларында, клубларда фәалијәт кәстәрән һәмкарлар иттифагы китабханалары өз фондларында әдәбијатын дүзкүн сечилиб комплексләшдирилмәси ишинә чидди фикир верирдиләр.

70—80-чи илләрдә өзүнүн бүтүн ишләринин јүксәк сәвијәдә гурулмасы илә фәргләнән, сәнајә саһәсиндә чалышан фәһлә, мүһәндис вә мүтәхәссис охучуларын бөјүк рәғбәтини газанан китабханалардан И.М.Губкин адына Республика һәмкарлар Иттифагы Мәркәзи Китабханасыны, Сабунчу рајон НГЧИ-нин китабханасыны, Сабунчу Машынгајырма Мәдәнијәт Сарајы китабханасыны, Адил Искәндәрәв адына Мәдәнијәт Сарајы Китабханасыны, Республика һәмкарлар Иттифагы Мәркәзи Мәдәнијәт Сарајынын Ашығ Әләскәр адына китабханасыны, Сәттар Бәһлузадә адына Мәдәнијәт Сарајы китабханасыны, Гарадағ Мәдәнијәт Сарајы китабханасыны, Әзизбәјәв адына Мәдәнијәт Сарајы китабханасыны, 1 Мај адына мәдәнијәт сарајы китабханасыны, Бинәгәди Мәдәнијәт Сарајы китабханасыны, Илич адына Мәдәнијәт Сарајы китабханасыны, Ә.Гарајәв адына Бақы нефтајырма заводунун китабханасыны,

Сәттархан адына Бакы Машынгајырма заводунун ытабханасыны, Сумгајыт Кимја Бирлијинин вә с. Һәмкарлар Иттифагы ытабханаларыны көстәрмәк олар.

Бу ытабханаларын әмәкдашлары хидмәт етдикләри охучуларын мүталиәсинә дүзкүн рәһбәрлик едирдиләр. Тәләбатчыларын сорғу вә марағларына ујғун әдәбијјаты планлы комплекләшдиридиләр. ытабханачылар охучуларын тәркибини, сорғу вә марағларыны, ытаб фондларынын тәркибини һәр-тәрәfli өјрәнир, нәшријјатларын мөвзу планларыны, јени чапдан чыхан ытаблары, бүллүтенләри, лазымы әдәбијјаты сечиби сифаришләр верир вә комплекләшдиридиләр. Республика Һәмкарлар иттифагы ытабханалары һәлә 1963-чү илдә чап едилмиш “ытабхана фондларынын комплекләшдирилмәси гәјдалары һаггында әсаснамәјә” әсасән ытаб фондларынын 60 фаизини Республика ытабхана Коллектору васитәсилә комплекләшдиридиләр. Она көрә дә комплекләшдирмә кор-коранә, тәсадүфдән-тәсадүфә дејил, шүурлу, дүшүнүлмүш вә планлашдырылмыш шәкилдә һәјата кечирилирди.

ытабхана фондунун комплекләшдирилмәсиндә Республика Һәмкарлар Иттифагынын Бакы шәһәриндә, мүхтәлиф завод вә фабрикләрдә, нефт мә'дәнләриндә, мөдәнијјәт сарајларында вә евләриндә, клубларда, нефт вә газчыхарма идарәләриндә (НГЧИ) фәалијјәт көстәрән ытабханалары мүһүм иш көрүрдү. Онларын комплекләшдирмә илә билаваситә мөшғул олан ишчиләри јерли шәраити, ытабхананы јерләшдији әразини, хидмәт етдији сәнајә мүәссисәләринин профилини, охучуларын тәркибини, тәһсилини, фондун тәркибини, охучулара верилән “јохдур” чавабларыны вә с. әтрафлы өјрәниб тәһлил етдикдән сонра ытабханаларын гаршыдакы ил үчүн комплекләшдирмә планыны тәртиб едирдиләр. Чари ил үчүн елмин бүтүн саһәләри үзрә ытабханаја лазым олан ытабларын сијаһысы хүсуси сифариш бланклары васитәсилә Республика ытабхана Коллекторуна тәгдим едилирди.

Комплекләшдирмә заманы јалныз бәдии әдәбијјата дејил, ејни заманда тәбиәт, техника вә елмин дикәр саһәләринә даир елми, елми-күтләви, методики, нәзәри вә тәчрүби әдәбијјата сифариш верилирди.

ытабханаларын комплекләшдирилмәси мөсәләси республикада Мәркәзләшмиш ытабхана Системи (МКС) јарадылдыгдан сонра (1979—1981) гәјдаја дүшмәјә вә мүсбәт һәлл едилмәјә

башлады. МКС-ин јарадылмасы илә бағлы әсас вәзифәләр ытабханаларын тәшкили вә идарә олунамасы үсулларынын тәкмилләшдирилмәсиндән, ытабларын мәркәзләшдирилмиш гәјдада комплекләшдирилмәсиндән, ытабханаларын ишиндә механики гурғуларын фәал тәтбигинин һәјата кечирилмәсиндән ибарәт иди.

Республика Һәмкарлар иттифагы ытабханаларынын мәркәзләшдирилмәсинә һазырлыг ишләринә 1975—1976-чы илләрдән башланмасына бахмајараг бу иш чох ләнк кедирди. Буну нәзәрә алан АҺИШ-ин Катиблији 1979-чу ил ијун ајынын 14-дә “Азәрбајчан Һәмкарлар Иттифагы ытабханалары гуручулуғу тәшкилинин јахшылашдырылмасы вә зәһмәткешләрә ытабхана хидмәти ишини јахшылашдырмаг вә АҺИШ ытабханаларынын мәркәзләшдирилмәси һаггында” 3 сентјабр 1976-чы ил тарихли гәрарынын Һәмкарлар Иттифагы Республика Комитәләри тәрәфиндән јеринә јетирилмәсинин кедиши һаггында” гәрар гәбул етди. Бу гәрарда Республика Һәмкарлар Иттифагы ытабханаларынын мәркәзләшдирилмәсинә һазырлыг ишинин кедиши чидди тәнгид едилирди. Бу ишин сүр'әтләндирилмәси вә 1979—1980-чи илләр әрзиндә мәркәзләшдирмәнин баша чатдырылмасы тәләб едилирди. Гәрардан сонра ытабханаларын мәркәзләшдирилмәси үчүн һазырлыг ишләри даһа да сүр'әтләнди вә 1980-чи илин сонларында Республика Һәмкарлар Иттифагы ытабханалары мәркәзләшмә системинә кечдиләр. Беләликлә, Бакыда саһәләрасы үзрә 4 мәркәзи ытабхана вә 1 база типли мәркәзи ытабхана јарадылды.

Бундан башга Сумгајыт шәһәриндә Азәрбајчан ССР Тикинти Сәнајеси Назирлијинин 1 №-ли тикинти идарәсиндә Бирләшдирилмиш Иттифағларарасы Мәркәзи ытабханасынын вә Кәнчә шәһәриндә Алимләр Еви Иттифағларарасы Мәркәзи ытабханасынын јарадылмасы планлашдырылмышды.

Беләликлә, 6 МКС-ә 60-а јахын ытабхана-филиал дахил едилмиш, галан ытабханалар чоғрафи әрази үзрә јерләшдијиндән мәркәзләшмәјә дахил едилмәмиш, сәрбәст сахланылмышдыр.

Умумијјәтлә, Азәрбајчан Һәмкарлар Иттифагы ытабханаларындан И.М.Губкин адына Республика Һәмкарлар Иттифагынын база ытабханасы сәрбәст, 68-и Мөдәнијјәт Сараји вә клубларын нәздиндә, 96-сы ајры-ајры идарә вә мүәссисәләрин нәздиндә, 14-ү республика вә груп комитәләринин нәздиндә, 68-и исә кәнд јерләриндә (онларын 23-ү совхоз ытабханалары иди)

фәалијәт көстәрирдиләр. Бүтүн бу китабханалардан истифадә едән охучу контингентинин тәркиби мұхтәлиф иди вә фаиз һесабы илә бу чүр бөлүнүрдү:

Фәһләләр — 27 фаиз (бунлардан 18 фаизи кәнчләр иди);

Мүһәндис-техники ишчиләр вә башга мүтәхәссисләр — 22 фаиз;

Али, орта вә техники пешә мөктәбләриндә тәһсил аланлар — 18 фаиз;

Башга охучулар — 23 фаиз.⁸

Республика Һәмкарлар Иттифагы китабханалары вә фондларыны комплекләшдирәркән мәнз охучуларын бу тәркибини, онларын сорғу вә төләбатларыны нәзәрә алырдылар. Китабханаларын фондларында чап әсәрләринин мүхтәлиф нөвләри, о чүмлөдән китаб вә китабчалар, дәври нәшрләр, нотлар, изографик материаллар, картографик нәшрләр вә с. топланмышды.

Һәмкарлар Иттифагы китабханаларында ичтимаи-сијаси характерли әсәрләр, елми-тәбии, техники вә кәнд тәсәррүфаты әдәбијјаты дә комплекләшдирилирди. Бу китабханалар ејни заманда өз фондларында елми-техники тәрәггидә вә аграр сәнәјенин инкишафында хүсусилә вачиб әһәмијјәти олан јени енержи мәнбәләринин кәшфинә: истилик-нүвә реаксијаларынын идарә едилмәсинә, нүвә енерјисинин динч мөгсәдләрлә истифадәсинә, истеһсалатын, нәглијјатын вә рабитәнин комплекс механикләшдирилмәси вә автоматлашдырылмасына, халг тәсәррүфатынын ән мүһүм саһәләринин кимјалашдырылмасына, јени нефт јатагларынын ашкар едилмәсинә, нефтин е'малына вә с. даир әдәбијјаты да сахлајырдылар. Шүбһәсиз, китабханаларын һамысы бу мөвзуларын һәр бири илә охучуларын таныш олмасы үчүн әлверишли шәраит јарада билмәмишдиләр. Белә ки, әввәлә көстәрилән мөвзуларын чоху күтләви әдәбијјатда өз әксини тапмамышдыр, һәм дә һәмин мөвзулара аид чап едилмиш елми-күтләви китабларын һамысыны китабханалар әлдә едә билмирдиләр.

Китабханаларда апарылан идеја-тәрбијә ишинин тә'сирли олмасы үчүн китабханачылар зәһмәткешләри лазыми истеһсалат әдәбијјаты илә, фәһләләрин һәјати төләбләринә чаваб верән, конкрет тәсәррүфат вәзифәләринин һәллини јүнкүлләшдирән, милли идеолокија илә әмәли ишин сых әлагәләндирилмәсинә һәртәрәfli көмәк едән китабларла вә с. материалларла вахтында тә'мин етмәјә чалышырдылар.

Һәмкарлар Иттифагы китабханаларында бәдии әдәбијјатын сечилиб комплекләшдирилмәсинә дә хүсуси фикир верилирди. Бу чәһәтдән милли әдәбијјатымызын дүзкүн сечилмәси әсас шәрт иди. Белә ки, кечмиш әдәби ирсимизи, халг јарадычылығыны, халг гәһрәманларына, Бөјүк вәтән мүһарибәси гәһрәманларына һәср едилмиш бәдии вә публисистик әсәрләрин комплектләшдирилмәсинә хүсуси диггәт верилирди.

Китабхана фонду үчүн ән вачиб олан чап әсәрләринин һамысыны садаламаг мүмкүн дејилдир. Күтләви китабханалар үчүн актуал социал-сијаси әдәбијјаты долғун әкс етдирән библиографик вәсаитләрин сајы чохдур. Социал-сијаси вә дикәр әдәбијјатын сечилмәсиндә һәмин вәсаитләрдән кениш истифадә едилир. Бу әдәбијјат ичәрсиндә милли дирчәлиш, милли ојаныш, милли демократик ән'әнәләри ишыгландыран әдәбијјата даһа кениш јер верилир.

Милли мөдәнијјәтин јарадылмасы просесиндә вә онун кениш јайылмасында Һәмкарлар Иттифагы китабханалары мүһүм рол ојнајырлар. Кениш халг күтләләрини дүнја мөдәнијјәти хәзинәси илә јахындан таныш етмәк үчүн китабханачылар елә бәдии вә елми әсәрләр сечирләр ки, онлар дүнјәви елми дәјәрә малик олулар, бәшәријјәтин наилијјәтләрини әкс етдирир вә чәмијјәтин кәләчәк инкишафына хидмәт едирләр.

Республика Һәмкарлар Иттифагы китабханаларынын фондларында физика, ријазиијат, биолокија, кеолокија, тарих, филолокија вә дикәр елмләрин көркәмли нүмајәндәләринин әсәрләри вардыр. Һәмкарлар иттифагы китабханаларында елмин ајры-ајры саһәләринә аид күтләви дилдә јазылмыш әсәрләрин топланмасына хүсуси фикир верилмишдир.

Сураханы НГЧИ-нин китабханасы, С.Бәһлуладә адына мөдәнијјәт сарајынын китабханасы, И.М.Губкин адына республика база китабханасы, Сабунчу машынгајырма заводу мөдәнијјәт сарајынын китабханасы, Әзизбөјов адына (һәмчинин кечмиш Киров адына, Илич адына, 1 мај адына, Разин адына, 26-лар адына) мөдәнијјәт сарајы китабханалары фондларында Азәрбајҗанын көркәмли алимләринин әсәрләри, онларын һәјат вә фәалијјәтинә аид әсәрләр топланмышдыр.

Китабханаларын фондларында классик ирсин топланмасы төләби бүтүнлүкдә бәдии әдәбијјата да аиддир. Типинә вә имканларына ујғун олараг, һәр бир күтләви китабхана үчүн елә бәдии әсәрләр сечилир ки, онлар халг јарадычылығынын ән

яхшы нүмунеси кими, бәдин сөз гүдрәтинин классик абидәси кими дунја әдәбијјаты тарихинә дахил олмушдур.

Тәдгиг етдијимиз җабуаханаларын фондунда дунјанын, о чүмләдән Азәрбајҗанын классик вә мүасир јазычы вә шаирләринин әсәрләринин топланмасына кениш јер ајрылмышды.

Республика Һәмкарлар Иттифагы җабуаханаларында охучуларын мәдәни сәвијјәсинин јүксәлмәси илә әлагәдар инчәсәнәт әсәрләринә мараг хәјли артмышды. Беләликлә, җабуаханаларда ме'марлыға, театра, киноја вә диҗер инчәсәнәт сәһәләринә даир әсәрләр кениш сурәтдә комплекләшдирилди. Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, һәмкарлар иттифагы җабуаханалары 70-80-чи илләрдә бу сәһәләрә аид даһа чох җабуа алырды.

җабуаханаларда бәдән тәрбијәси вә идман бөлмәсинә дә дигтәтлә јанашыларды. Белә ки, зәһмәткешләрин физики тәрбијәсинә вә онларын идман усталығынын тәкмилләшмәсинә көмәк едән мүхтәлиф вәсаитләр комплекләшдирилмишди,

җабуаханалар өз фондларыны елмин бүтүн сәһәләринә аид әдәбијјатла комплекләшдирмәклә әсас җабуа "әзәји"ни јаратмаға чалышырдылар.

Һәр бир күтләви җабуахананын үмуми идеја-тәрбијә вә мәдәни-маариф вәзифәләри илә јанашы, хүсуси вәзифәләри дә вардыр ки, онлар да җабуахананын типиндән, әрази хүсусиј-јәтләриндән вә хидмәт етдији рајонун, мүәссисәнин игтисади тәсәррүфат планларындан, охучуларын конкрет тәркибиндән вә онларын тәләбатынын мүхтәлифлијиндән асылдыр.

Республика Һәмкарлар Иттифагы җабуаханалары өз фондларынын комплекләшдирилмәсинә һәмишә фәргли јанашмаға чалышмышлар. Мәсәлән, Нефт Сәнајәси Ишчиләри Һәмкарлар Иттифагы җабуаханалары фондларыны комплекләшдирәркән хидмәт етдији охучуларын категоријаларына тәркибинә вә јерләшдији рајонун сәвијјәсинә вә тәләбатына ујғун олараг истәһсалат-техники, хүсусилә нефт сәнајәси, аграр-техники, кәнд тәсәррүфаты техникасы, сәһијјә вә с. мәсәләләрә даир әдәбијјатын алынмасыны нәзәрдә тутурлар. Кәләчәк комплекләшдирмәдә мүхтәлиф тип җабуаханалара фәргли јанашмағы мүәјјәнләшдирилди, әразидә комплекләшдирмәни истәһсалат типинә (рајон дөвләт җабуаханаларына) ујғун апармаға чалышырлар.

җабуаханаларын комплекләшдирилмәсинә фәргли јанашылдығы үчүн онларын һәр биринин фонду диҗерләриндән фәргләнир, өзләринә мәхсус профилә малик олурлар.

Республика Һәмкарлар Иттифагы җабуаханалары мүнтәзәм олараг профилли комплекләшдирмәјә вә тәкмилләшдирилмәјә үстүнлүк верирләр. Елм вә техниканын наилијјәтләрини, габагчыл тәчрүбәни јаймаг, халг тәсәррүфаты мүтәхәссисләрини оператив сурәтдә елми-техники мә'луматла тә'мин етмәк үчүн охучуларын тәһсил сәвијјәсини, профессионал марағыны вә јаш хүсусијјәтләрини нәзәрә алараг онлара фәрди јанашырлар. җабуаханачыларын гејд етдији кими, комплекләшдирмәнин профилләшдирилмәси чох вачиб мәсәләдир. Чүнки җабуахана хидмәтинин оперативлији, истигамәтлилији вә долғунлуғу биләваситә комплекләшдирмәнин профилләшдирилмәсиндән асылдыр. Комплекләшдирмә профилли җабуахананын типи, онун ишинин һәмчи вә әһалијә хидмәтин вәзифәләри илә мүәјјән едилди.

Фондун дүзкүн профилләшдирилмәси җабуахананын ишинин тә'сир күчүнү даһа да артырыр, ону һәјатла, фәһләләрин, гуллуғчуларын әмәли фәалијјәти илә даһа сых әлагәләндирмәјә имкан верир.

Лакин истәһсалат-техники әдәбијјатын анчаг һәмкарлар иттифагы җабуаханалары тәрәфиндән комплекләшдирилмәси сәһв оларды. Бу җабуаханалар охучуларын сорғусуну нәзәрә алараг елмин бүтүн сәһәләринә аид, җабуахананын профиллине ујғун бүтүн әдәбијјаты комплекләшдирмәлидир.

Охучуларын марағыны вә тәләбатыны нәзәрә алмаг о демәк дејилдир ки, җабуаханаја јалныз индики вахта тәләб олуан җабуахана лазымдыр. Республика Һәмкарлар Иттифагы җабуаханалары охучуларын мараг даирәсини кенишләндирмәјә көмәк едән, онларын тәләбатыны даһа јүксәк сәвијјәгә галдыран әдәбијјаты, јерли истәһсалат јениликләри вә тәчрүбәләрини әкс етдирән материаллары, мә'лумат органларынын нәшрләрини вә с. комплекләшдирмәјә чалышырлар.

Беләликлә, җабуа фондунун комплекләшдирилмәси индики шәраитдә илк нөвбәдә тәрбијә, тәһсил вә тәсәррүфат вәзифәләри илә мүәјјән едилди.

Кәстәрдијимиз принципләри јеринә јетирмәк үчүн һәмкарлар иттифагы җабуаханалары өз фондларынын комплекләшдирилмәсини бүтүн күтләви җабуаханалар үчүн мүәјјән олунмуш систем үзрә һәјата кечирмәјә чалышыр.

Әһалинин кениш даирәсинә — фәһләләрә, гуллуғчуларә, шакирдләрә, тәләбәләрә, мүтәхәссисләрә вә диҗер охучу гуллуғчуларә хидмәт едән һәмкарлар иттифагы җабуаханалары

хүсуси китабханаларда (тибб, техники вә с.) олдуғу кими мүөјөн бир билик сәһәсинә вә ја бир нечә билик сәһәсинә даир әдәбијјатын сечилмәси илә мөһдудлаша билмәз.

Һәмкарлар иттифагы китабханалары охучуларын мүхтәлиф төләбатыны өдәмәк үчүн дөјөрли елми вә бәдии әдәбијјаты, хүсусилә социал-сијаси, фәлсәфи, елми-тәбии, тарихи, чоғрафи, педагожи, техники, тибб, инчәсәнәт, идман вә с. аид китаблары комплексләшдириләр.

Китабханачылар охучуларын үмуми мәдәни сәвијјәсини жүксәлдән вә шәхси тәһсил инкишаф етдирән мүхтәлиф типли күтләви әдәбијјаты, мә'лумат сорағ характерли китаблары, тә'лим-тәдрис материалларыны, истәһсалат характерли нәшрләри, (техникаја, сәнајәјә, нефтә аид вә с.), һәмкарлар иттифагы һәрәкатына аид китаблары вә с. комплексләшдириләр.

Мүөјөн китабханалар садә әдәбијјатла јанашы өз әразиләриндә ишләјән вә јашајан жүксәк сәвијјәли мүтәхәссис охучулар үчүн нәзәрдә тутулмуш даһа мүрәккәб мәзмуна малик олан китаблары да комплексләшдириләр.

Республика Һәмкарлар Иттифагы системиндә олан китабханаларын әксәријјәти кениш охучу күтләсинин төләбатыны өдәјирдиләр. Узун илләр комплексләшдирмә ишилә мөшғул олан китабханачыларын зәнкин тәчрүбәси нәтичәсиндә һәмкарлар иттифагы китабханалары һәр һансы елмә даир јени чыхан нәшрләри мүнтәзәм өз фондлары үчүн сечә билирдиләр. Мәсәлән, Нефт Сәнајәси Ишчиләри Һәмкарлар Иттифагынын 24 китабханасынын фондунун 1970—80-чи илләр әрзиндәки артымынын тәһлили фикримизин доғрулуғуну сүбут едәр. Һәмин китабханаларын фондунда 1970-чи илдә 412.387 нүсхә сәнәд олмушдурса¹⁰, 1980-чи илин јанварында һәмин рәгәм артыб 914.524 нүсхәјә чатмышдыр.¹¹ Көстәрдијимиз дөврдә китабханаларын үмуми фонду илә јанашы техникаја, о чүмләдән нефт вә кимја сәнајәсинә аид әдәбијјат хәјли артмышдыр. Белә ки, 1970-чи илдә китабханаларын фондунда 120 миңдән артығ техники әдәбијјат вардыса¹², 1981-чи илин јанварында үмуми фондун 170.021 нүсхәсини техники әдәбијјат тәшкил едирди ки, онун да 62.269 нүсхәси нефт вә кимја сәнајәсинә аид олмушдур¹³. Бу дәјишликлији ајры-ајры китабхана фондларынын артымында да көрүрүк.

Мәсәлән, И.М.Губкин адына Республика Һәмкарлар Иттифагынын база китабханасы елми-техники тәрәггинин сүр'әтлә инкишафы илә әлагәдар өз фондуну күнүн ән актуал әдәбијјаты илә комплексләшдирмәјә сә'ј көстәрмишдир. Хүсусилә техникаја, о

чүмләдән нефт вә кимја сәнајәсинә аид әдәбијјатын комплексләшдирилмәсинә чидди фикир верилрди. Белә ки, 1970-чи илдә китабхананын фондунда олан 67.696 нүсхә әдәбијјатын 23 мини техникаја, нефт вә кимја сәнајәсинә аид олмушдурса, 1980-чи илдә китабхананын 144.789 нүсхә үмуми фондунун 43901 нүсхәсини елми-техники вә с., о чүмләдән нефт вә кимја сәнајәсинә аид китаблар тәшкил едирди. Јахуд Илич адына Мәдәнијјәт вә Техника Сарајынын Иттифағларарасы Мәркәзи Китабханасынын фондунда 1970-чи илдә олан 66 миң нүсхә әдәбијјатын 878 нүсхәси, 1980-чи илдә олан 107.986 нүсхә әдәбијјатын 16969 нүсхәси елми-техники әдәбијјата аид олмушдур. 1 Мај адына Мәдәнијјәт вә Техника Сарајы китабханасында 1970-чи илдә 46.327 нүсхә әдәбијјатын 7586 нүсхәсини техники әдәбијјат тәшкил едирдисә, 1980-чи илдә 57111 нүсхә әдәбијјатын 9260 нүсхәсини техники әдәбијјат тәшкил едирди. Республика Һәмкарлар Иттифагынын Мәркәзи Мәдәнијјәт Сарајынын Ашығ Әләскәр адына китабханасынын фондунда олан 117133 нүсхә әдәбијјатдан 15701 нүсхәни, С.Бөһлуладә адына Мәдәнијјәт вә Техника Сарајы китабханасында 1970-чи илдә олан 57 миң нүсхә әдәбијјатдан 6565 нүсхәни, 1980-чи илдә олан 83391 нүсхә әдәбијјатдан 18825 нүсхәни, Сабунчу Машынгајырма Заводу Мәдәнијјәт Сарајы китабханасынын фондунда 1970-чи илдә олан 54 миң нүсхә әдәбијјатдан 15 миң нүсхәни, 1980-чи илдә олан 63.163 нүсхә әдәбијјатдан 18920 нүсхәни, С.М.Киров адына Мәдәнијјәт Сарајынын китабханасында 1970-чи илдә олан 47364 нүсхә әдәбијјатдан 5 миң нүсхәни, 1980-чи илдә олан 74 миң нүсхә әдәбијјатдан 10377 нүсхәни техники әдәбијјат тәшкил едир. Һәмкарлар иттифагы системиндә 1981-чи илин јанварына 24 китабхананын фондунда олан 974524 нүсхә әдәбијјатдан 217281 нүсхәни социал-сијаси, 170021 нүсхәни техники әдәбијјат, о чүмләдән 62269 нүсхәни нефтә даир, 494925 нүсхәни бәдии, 92297 нүсхәни исә башга әдәбијјат тәшкил едирди.¹⁴

Бу мүғәјсәдән көрүндүјү кими, китабханаларын үмуми фонду тәркиб е'тибарилә дә хәјли артмышдыр. Лакин тәһлил көстәрирди ки, китабханаларын һамысы фондун комплексләшдирилмәсини дүзкүн тәшкил едә, хидмәт етдикләри әразинин профилени, охучуларын сорғу вә марағларыны һәртәрәfli өјрәнә вә комплексләшдирмә ишини дүзкүн планлашдыра билмирләр. Она көрә дә бу китабханаларын бә'зиләринин фондлары охучуларын төләбатыны там өдәјә билмир вә охучулар китабла хидмәт иши тә'мин едичи вәзијјәтдә дејил.

Нәтичә оларағ билдирмәк лазымдыр ки, республика Һәмкарлар Иттифагы китабханалары јени чыхан нәшрләрлә мүнтәзәм

таныш олмагла вә охучу төләбатыны дәриндән өрәнмәклә, планлы, системли иш апармагла бир нечә ил мүддәтиндә жүксәк мәз-муна, бөјүк мөдәни дөјөрә малик олан зәнкин фонд јарада билмишдиләр.

ӘДӘБИЈАТ

1. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1977 году: статистический годник. Б., Азернешр, с. 246.
2. Народное хозяйство Азербайджанской ССР за 60 лет. Б., 1980. с. 298.
3. И.М.Губкин адына Республика һәмкарлар Иттифагы База китабханасынын 1980-чи ил һесабаты.
4. Јенә орада.
5. Дөвләт күтләви китабханаларынын мәркәзләшдирилмәси һаггында әсаснамә // Китабхана ишинә көмәк. Б., 1975, с. 8—15.
6. И.М.Губкин адына Республика һәмкарлар Иттифагы База китабханасынын архиви // Мәркәзләшмәјә даир материаллар говлуғу. 1970—1980-чи илләр.
7. Јенә орада.
8. Јенә орада, 1980-чи илин һесабаты.
9. Јенә орада.
10. Јенә орада, 1970-чи илин һесабаты.
11. Јенә орада, 1980-чи илин һесабаты.
12. Јенә орада, 1970-чи илин һесабаты.
13. Јенә орада, 1980-чи илин һесабаты.
14. И.М. Губкин адына Республика һәмкарлар Иттифагы База китабханасынын 1979—1980-чи ил һесабатлары.